

BOEKBEoordelingen

J. H. N. GRANDIA, *Uitdaging en Antwoord*. Een sociaal-pedagogisch onderzoek naar milieu-omstandigheden en maatschappelijke factoren, die een optimale ontwikkeling der talenten hebben verhinderd bij, inmiddels volwassen geworden, jeugdige ongeschoolde arbeidskrachten, N.V. Boekdrukkerij en Binderij W. J. Thieme & Cie, Zutphen 1968, 646 blz.

De auteur van dit boek behoeft niet te worden voorgesteld. Hij is de secretaris van onze redactie. Maar het *curriculum vitae*, dat achterin staat, verdient toch wel even de aandacht. Wij lezen: „Na het verlaten der lagere school op 13-jarige leeftijd zijn maatschappelijk intrede gedaan als loopjongen. In de praktijk zich geschoold tot vakarbeider. Studie in avonduren: burgeravondschoon, kaderschoon, avondulo, avondlyceum. Leider van cursussen voor jeugdige werklozen. Diploma Maatschappelijk Werker. Gewerkt onder onmaatschappelijke gezinnen. Sociaal-pedagogische leergang aan het Nutseminarium voor Pedagogiek aan de Universiteit der Gemeente Amsterdam gevolgd en de middelbare akten Pedagogiek-A en -B behaald. Parttime leraar bij de opleiding van leerkrachten voor het technisch onderwijs. Toelating tot universitaire studie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, waar met goed gevolg het kandidaats- en het doctoralexamen Pedagogiek werden afgelegd. Sinds 1947 werkzaam bij de gemeente Rotterdam. Thans adjunct-directeur van het wetenschappelijk bureau voor het onderwijs en sociaal-pedagogisch adviseur van de secretarie-afdeling onderwijs, jeugdzaken en vormingswerk”. Hetgeen er nog niet bij staat is: op 27 september 1968 gepromoveerd tot doctor in de sociale wetenschappen!

In het licht van deze levensgang bestuderen wij zo'n werkstuk met een extra graad van begrip en medeleven. Getracht wordt om een wetenschappelijk gefundeerd inzicht te verkrijgen in de levenssituatie en mogelijkheden van jongeren, die in de maatschappelijke achterhoede opgroeien, en meer klaarheid te verschaffen over de oorzaken die leiden tot sociaal achterblijven en sociale achterstelling. Dit geschiedt in de hoop, dat het maatschappelijk opheffingswerk hierdoor beter zal kunnen worden gefundeerd.

De auteur heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt. Na een inleiding, waarin onder meer verantwoording wordt afgelegd van de toegepaste methoden, volgen twee hoofddelen, gewijd aan resp. een literatuurstudie en een sociaal-pedagogisch onderzoek. Welnu er is heel wat literatuur bestudeerd! De lijst van geraadpleegde werken omvat 56 pagina's, in twee kolommen bedrukt. De aantekeningen bij de tekst, waarin gerichte literatuurverwijzingen en verantwoordingen voorkomen, nog eens 58 pagina's. Grandia heeft zijn lezers kennelijk mede met een documentatie willen dienen, die elders niet zo gemakkelijk te vinden is. Dat heeft hij inderdaad gedaan. De beredeneerde samenvatting van de voor het onderwerp

relevante studies strekt zich over 80 werken uit. Ze heeft de schr. gelegenheid gegeven tot een boeiend samenvattend overzicht van de „maatschappelijke achterhoede” en haar pedagogische problematiek. In de bijlagen wordt deze schets vergezeld door enkele staten, die gecompriimeerd aangeven, welke kenmerken de verschillende geraadpleegde auteurs aan de maatschappelijke achterhoede toeschrijven, welke factoren volgens hen de leerprestaties beïnvloeden en welke samenhangen er volgens hen zijn tussen gezinsmilieu, bekwaamheid, voortzetting van het onderwijs en sociale mobiliteit. Deze staten zijn een bewijs van de accuratesse, waarmee dit deel van het boek is behandeld. Ze zijn tevens een tegemoetkoming aan de lezer, van wie heel wat aandacht wordt gevraagd. In dit deel vinden wij ook een definitie van de term „maatschappelijke achterhoede”: zij omvat degenen, die „sociaal en cultureel min of meer afgezonderd in de volks- en achterbuurten der steden wonen, door hun leefwijze, mentaliteit en beroepsuitoefening weinig aanzien genieten en waar de in hun gezinnen opgroeiende kinderen te weinig coherente steun voor het volwassen- worden geboden wordt.”

In het onderzoeksgedeelte wordt empirisch-analytisch te werk gegaan. De schr. toont zich hier andermaal een gewetensvol werker. Op blz. 20 verschijnen ingewikkelde en zonder commentaar niet te lezen statistische formules, waarmee de significantie der waargenomen verschijnselen is getoetst. Bij de uitwerking van het materiaal maken wij met de uitkomsten van de toetsing kennis.

Het onderzoek bestaat uit twee delen: een in de jaren 1950/51 gehouden enquête, 1438 jongeren omvattend, en in de jaren 1964/65 gehouden interviews, waarvan de resultaten in protocollen zijn neergelegd. De interviews betreffen 50 personen uit de „maatschappelijke achterhoede”, die ook in de enquête voorkwamen. In de protocollen zijn de daarvoor in aanmerking komende gegevens van de enquête, die op de geïnterviewden betrekking hebben, verwerkt. De inhoud van de protocollen is aan de hand van operationeel gemaakte variabelen gescoord en in tabellen opgenomen.

Zoals de schr. zijn literatuuroverzicht vooraf heeft laten gaan door een „thesis”, die de selectie van de aspecten uit het materiaal beheerst, opent hij het verslag van zijn onderzoek met een zevental hypothesen en een aantal daarop berustende predicties, waarvan moet worden aangetoond of ze door de verzamelde gegevens op significante wijze worden waargemaakt. De lezer kan dit alles tot in details meeleven en desgewenst verifiëren. Zo worden o.m. alle 50 protocollen volledig afgedrukt. De uitkomsten van de procedure blijken dan wat teleurstellend. Geen van de hypothesen is houdbaar en van de predicties gaat slechts een klein deel in vervulling. De schr. windt er geen doekjes om. Kennelijk gaven de hypothesen een voor het heden te ongenueanceerd beeld van de werkelijkheid. Ze stamden uit de literatuur, die enkele jaren oud is. Het is niet uitgesloten dat de situatie van de „maatschappelijke achterhoede” onder invloed van de verbeterde levensomstandigheden en andere factoren, ten aanzien van bepaalde aspecten aan het veranderen is.

Ik heb het gevoel dat Grandia's methodologische orthodoxie hem par-

ten heeft gespeeld. De lezer maakt bij het doorwerken van dit verslag de ondergang van het opgebouwde beeld mee. Het wordt in de vurige oven van de significantie-eis opgesmolten. Hij zou bijna vergeten dat de auteur in zijn protocollen een hoogstbelangwekkende maatschappelijke realiteit beschrijft. Ik voeg er aan toe: goed leesbaar beschrijft. Hij ontleent er allerlei aan in zijn „fenomenologische analyse”. Het is bijzonder de moeite waard om deze aandachtig te bestuderen. Hier volgt een citaat: „Uit de gesprekken met de ouders is naar voren gekomen dat zij wel belangstelling hebben voor het onderwijs van hun kinderen, maar weinig zijn geïnformeerd over schoolopleiding en beroepsmogelijkheden. Het tekort aan informatie, ondanks dat de moeders contact hebben met de school die door hun kinderen wordt bezocht, is verklaarbaar. Zelf zijn de ouders niet, uitzonderingen daargelaten, aan voortgezet dagonderwijs toegekomen. Voorts is hun sociaal-culturele belangstelling gering en zijn hun maatschappelijke contacten beperkt. Dit leidt er toe dat zij, beheerst door innerlijke onzekerheid en als het ware verlamd door gevoelens van onmacht, geneigd zijn de opleidingsproblemen van hun kinderen te ontwijken door deze weg te schuiven: „we zullen wel zien”, „het is nog niet zover”, „we hebben nog de tijd”, zijn een deel van de antwoorden geweest op vragen, die betrekking hadden op de maatschappelijke toekomst van hun kinderen”. Interessant is dat het grootste deel der geïnterviewden van mening is dat er in onze maatschappij sociale rechtvaardigheid heerst. Leerzaam is het te vernemen waarom een minderheid oordeelt dat er geen of te weinig sociale rechtvaardigheid bestaat. De redenen zijn:

- „- rijke mensen kunnen beter hun belangen behartigen dan zij, die geen geld hebben,
- er is onvoldoende concurrentie zodat de prijzen hoog blijven,
- er moet worden overgewerkt om over voldoende geld te beschikken om met vakantie te kunnen gaan,
- de hoogte van het loon is soms afhankelijk van de leeftijd en wordt niet altijd door de arbeidsprestatie bepaald,
- bouwvakkers krijgen, hoewel zij het woningtekort helpen verminderen, geen voorrang bij het toewijzen van een woning,
- in de volksbuurten is te weinig speelgelegenheid voor de kinderen,
- er wordt op school te weinig persoonlijke aandacht aan de kinderen besteed tengevolge van het hoge klassegemiddelde.”

De lezer zal moeten toegeven dat in zo'n opsomming niet een stuk maatschappelijke ideologie maar ervaren werkelijkheid doorklinkt.

Uit de verantwoording van de protocolanalyse verzamelde ik een aantal uitspraken over de leerprestaties der kinderen. 1. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen woonomstandigheden van gezinnen en de leerprestaties der kinderen uit deze gezinnen. Wel is geconstateerd dat verhoudingsgewijs meer kinderen uit gezinnen, waarvan de woonomstandigheden ongunstig zijn, onvoldoende leerprestaties hebben behaald dan jeugdigen uit gezinnen, wier woonomstandigheden gunstiger zijn. De percentages zijn resp. 27 en 11. 2. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen woonverzorging en leerprestaties der kinderen. Wel heeft van de kinderen uit gezinnen, waar de woonverzorging voldoende

is, 10 % onvoldoende leerprestaties behaald. Daarentegen zijn van 33 % van de kinderen uit gezinnen, waar de woonverzorging onvoldoende is, ook de leerprestaties onvoldoende. 3. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen de lichamelijke verzorging der kinderen en de leerprestaties der kinderen. Wel is er bepaalde strekking te onderkennen. Van de kinderen, die lichamenlijk voldoende worden verzorgd, heeft 12 % onvoldoende leerprestaties. Van de kinderen, die thuis onvoldoende lichamenlijk worden verzorgd, is dit percentage echter 33. 4. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen het gedrag der kinderen en hun leerprestaties. Wel is er bepaalde strekking te onderkennen, maar de verschillen zijn klein. Van de kinderen, met een gedisciplineerder gedrag, heeft 15 % onvoldoende leerprestaties. Van de kinderen, wier gedrag ongedisciplineerd is, 20 %. 5. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen aandacht der ouders voor het onderwijs van hun kinderen en de leerprestaties van de kinderen. Wel is er bepaalde strekking te onderkennen. Van de kinderen uit gezinnen, die geen contact met de school onderhouden, heeft 29 % onvoldoende leerprestaties, van de kinderen uit gezinnen, die wel contact met de school onderhouden, heeft 12 % onvoldoende leerprestaties. 6. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen motivatie in de opvoeding en de leerinstelling der kinderen. Wel is er zekere strekking te onderkennen. Geen enkel kind, uit gezinnen waar de ouders aandacht hebben voor de motivatie in de opvoeding van hun kinderen, staat negatief tegenover het onderwijs. Van de kinderen uit gezinnen waar de ouders onvoldoende aandacht hebben voor de motivatie in de opvoeding, staat 18 % negatief tegenover het onderwijs. 7. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen motivatie in de opvoeding en de leerprestaties van de kinderen. Wel is er bepaalde strekking te onderkennen. Van de kinderen van de ouders, die aandacht schenken aan de motivatie in de opvoeding, heeft 9 % onvoldoende leerprestaties. Daarentegen heeft 18 % van de kinderen, wier ouders geen aandacht schenken aan de motivatie in de opvoeding, onvoldoende leerprestaties. 8. Statistisch blijkt er geen significante relatie te zijn tussen leerinstelling der kinderen en hun leerprestaties. Wel wordt de significantiegrens benaderd. Van 12 % der kinderen, die positief tegenover het onderwijs staan, zijn de leerprestaties onvoldoende. Daarentegen heeft 40 % van de kinderen, die negatief tegenover het onderwijs staan, onvoldoende leerprestaties behaald.

Ik heb deze verspreide stellingen hier overgenomen om een indruk te geven van de rijke informatie, die het onderzoek heeft opgeleverd. Maar tegelijkertijd staat deze opsomming hier met de vraag of verslagen van wetenschappelijke onderzoeken nu per se in deze stijl moeten worden gepresenteerd. Ik weet het antwoord: het kan anders, de Engelsen verstaan de kunst aanzienlijk beter; ze weten van een researchverslag een verhaal te maken dat niet alleen - zoals het hier besproken verslag - om zijn inhoud maar ook vanwege zijn presentatie boeiend is.

Uit de resultaten van de toetsingen van het onderzoek wordt geconcludeerd dat binnen de maatschappelijke achterhoede de mentale instelling der ouders, hun levensstijl en wooncultuur van meer betekenis moeten

worden geacht voor de opvoedingssituatie en maatschappelijke toekomst der kinderen dan het beroep van de vader, de gezinsgrootte of de financiële omstandigheden van het gezin. Voor het opheffen van maatschappelijke achterstelling en het voorkomen van maatschappelijk achterblijven biedt deze conclusie belangrijke sociaal-pedagogische mogelijkheden. Daaraan wijdt Grandia aan 't slot enkele beschouwingen. Ze worden ingeleid met de opmerking dat het onvermogen der ouders om zich bevredigend van hun opvoedingsverantwoordelijkheid te kwijten als maatschappelijk phenomeen te weinig wordt onderkend. Het feit leidt – zegt de schr. – tot „sociaal onrecht voor de in deze gezinnen volwassen worden-de jongeren daar zij zich psychisch onvoldoende hebben kunnen ontplooiën en intellectueel zich te weinig hebben geschoold zodat hun maatschappelijk perspectief uitermate beperkt is”. Ik maak hier een aantekening bij. Ik erken dat er, indien mogelijk, wat gerepareerd moet worden. Maar behoort wat in de gezinnen gebeurt, onverkort tot de sfeer van de door de staat gehanteerde rechtsorde? Als de pedagogische onmacht der ouders zich voortzet in hun volwassen geworden kinderen, zoals op bl. 441 wordt geconstateerd, als het het noodlot van een kind is om in zulk een sfeer van onmacht ter wereld te komen, is er dan *per se* aansprakelijkheid van de gemeenschap? Hoe ver gaat de macht van het recht dan wel? Ook tot het terrein van huwelijk en voortplanting?

Ik ben het intussen met Grandia eens dat de Overheid maar dan als uitvloeisel van haar taak jegens het maatschappelijk welzijn moet trachten te herstellen wat hersteld kan worden. Dus inderdaad kleuterscholen, aanvullende vorming bij het basisonderwijs en schoolpedagogische diensten.

Grandia heeft ter voorbereiding van dit boek een ontzagwekkende arbeid verricht en hij heeft de uitkomsten ervan intelligent gepresenteerd. Hij heeft dit werk, zoals het woord vooraf getuigt, gedaan als een opdracht om „aandacht te vragen voor de sociaal en cultureel minst be-deelden van onze samenleving”. Ik hoop dat het resultaat verder zal strekken dan de welverdiende doctorstitel en de bewondering van zijn lezers maar zal kunnen bijdragen tot realisatie van de sociaal-pedagogische voorzieningen, die door hem worden aanbevolen.

PH. J. I

De tweede druk van

PROEVE VAN EEN LEERPLAN VOOR HET BASISONDERWIJS

samengesteld onder auspiciën van het Nutsseminarium voor pedagogiek aan de universiteit van Amsterdam, is verschenen.

Deze proeve van een leerplan is bedoeld als een handboek waarin de onderwijzer steun vindt bij de keuze en de organisatie van de leerstof *op verschillend niveau* en richtlijnen aantreft voor de aanbidding en verwerking daarvan.

Het leerplan is daartoe in twee delen uitgevoerd:

deel A geeft de eigenlijke leerplanomschrijving;

deel B is een bundeling van een aantal los uitneembare brochures, waarin de didactische aanwijzingen per vak of vakkengroep zijn weergegeven.

De totale prijs van beide delen, die nu ook afzonderlijk verkrijgbaar zijn, bedraagt

52.⁵⁰

Afzonderlijk besteld:

deel A f 15,—

deel B f 37,50

WOLTERS - NOORDHOFF
